

„SZÉKELYFÖLD – MILYEN VIDÉK?” FÓRUMSOROZAT (1.)

SZABÁLYSZEGŐ TÁRSADALOM? Informális megoldások vidéki világban

2023. június 15. (csütörtök), 18 óra

MAGTÁR – ÓVÓHELY, CSÍKSZEREDA

MEGKÖZELÍTÉSEK (Tematizációs anyag)¹

1. Bevezetés

Mit mond a tapasztalat? A szabályokat, normákat, követelményeket, elvárásokat gyakran megszegjük vagy megkerüljük, kijátsszuk vagy egyszerűen csak figyelmen kívül hagyjuk. Mindezt elég gyakran megtesszük, egyénileg vagy CSOPORTOSAN, KÖZÖSSÉGKÉNT is.

Ki alkotja, képviseli a szabályokat, ki követeli a szabályokat? Rendszerint a hivatal, az intézmény, az állam, vagyis: a „nagyok”, a fentiek, az „ŐK”, a „nem saját világ”, a „hatalom”, a „vezetőség”. A norma, a szabály, a törvény, az elvárás jelenti a FORMÁLIS szintet! Mi történik akkor, ha úgy érezzük, úgy tudjuk, tapasztaljuk, hogy a formális szabályok számunkra hátrányosak, kedvezőtlenek, nem célravezetőek, akadályok? Olyan megoldáshoz folyamodunk, amely meggyőződésünk szerint a saját érdekeinket, céljainkat szolgálja, akkor is, ha ez a megoldás/eljárás eltér a külső/felső szabálytól, normától, elvárástól. Ezek az INFORMÁLIS megoldások... Az informális megoldást (és ezzel a szabályszegést) jogosnak, fontosnak, hasznosnak, „sajátnak” érezzük/tudjuk.

Tulajdonképpen mi is történik szabályszegéskor? Jerzy Kochanowski² megjegyzése: az állampolgárok nagy része elsősorban a családjával, a hozzá közelálló társadalmi csoporttal azonosul, csak ezt követően a nemzettel, és legvégül az állammal. Vagyis: család, rokoni kör, ismeretségi kör, kortárcsoport, helyi társadalom, vidék, etnikum...nemzet, állam, emberiség sorozatban a lenti szint a fontosabb, a fontosság mértéke felfele csökken. Egy alacsonyabb szint érdekei alapján megszegjük a felsőbb szint által alkotott/képviselet normát/szabályt.

Miként alakul a szabályszegés gyakorlata egy olyan társadalomban, amely egyrészt vidéki jellegénél és társadalomtörténeti hagyományainál fogva a rokoni, területi alapú hálózatoknak illetve a lokalitásnak vagy a családnak ad prioritást, másrészt etnikai kisebbségi helyzete folytán többszörösen kitett helyzetben van, már ami a külsőnek és különállónak tekintett keretekhez és szabályokhoz való kötelező viszonyulást illeti? Hogyan viszonyul a formális keretekhez az a vidéki világ, amely a központoktól való távolság, a periférikus helyzet, a kisebb-nagyobb fokú mellőzöttsége okán vagy saját identifikációs igénye alapján nem csupán lehetségesnek, hanem sok

esetben egyenesen indokoltnak, jogosnak tartja a saját világ, a saját érdek szerinti cselekvéseket akkor is, ha azok nyíltan vagy burkoltan szembemennek a formális, hivatalos, szabályos megoldásokkal?

A formális és az informális közti viszonyban

- a FORMÁLIS a nagyobb, az erősebb, az általánosabb, a hivatalos, a legitim, a szabályos, a keret, az „Övék”. Arra törekszik, hogy átfogó folyamatokat generáljon, rendet tartson, terjeszkedjen, minél nagyobb térben általánossá váljon.
- Az INFORMÁLIS a kicsi, a helyi, az alkalmi, az egyedi, a normától eltérő. Kiutakat keres, külső hatásokat mérsékel, véd, szigetel, konstruál, ez a „Miénk” .

2.Informalitás a székelyföldi térségben: sokszínű, sokféle formában mutatkozó, többféle funkciót betöltő társadalmi jelenség. Az informális megoldások néhány fontosabb területe, jellemzője:

- Sok esetben a hiány, a gyakorlati hasznosság kényszeríti ki.
- Egyes esetekben a társadalmi ellenállás formáját ölheti.
- A sikeres, gyors alkalmazkodás esélyét kínálja.
- Az informális megoldás az egyéni siker, a társadalmi presztízs hordozója.
- A szabályoktól, elvárásoktól, a bevett megoldásoktól való eltérés gyakran fontos közösségi önmegvalósításnak számít.
- Az informális megoldás fontos eleme az egyediség.
- Az egyéni adottságok, kompetenciák érvényesítésének terepe.
- A kreatív önmegvalósítás terepe.
- Túlélési módozat.
- A nyílt vagy rejtett szembenállás eszköze.
- Az informális megoldás társadalmi értéke magas a hivatalos szabályokkal, keretekkel szemben.
- Az informális megoldások társadalmi hasznát nyílt vagy rejtett társadalmi megegyezés igazolja.
- Az informális eljárások háttérében társadalmi örökség (tudás) és társadalmi tapasztalat áll.
- Az informalitás működése a társadalmi tanulás (szocializáció) része.
- Közösségi társadalmi normaként (elvárásként) is működik.
- Az informális stratégiák szerepe időként fölértékelődik, más időszakokban csökken,
- Jellemző rá a BARKÁCSOLÁS abban az értelemben, hogy az informális eljárás kidolgozója/alkalmazója abból az eszköztárból dolgozik ami a közvetlen környezetében rendelkezésére áll.
- Ebben a térségben az informális megoldások társadalmi értéke, „becsülete” magas.

A székelyföldi, többségében rurális jellegű vidék társadalma – akár az 1989-es rendszerváltás előtti időszakot vizsgáljuk akár az elmúlt három évtizedet – a közösségi magatartások szintjén is az informális stratégiák széles skáláját kínálja.

3. Példák az Informálismegoldásokra és a következményekre (társadalmi „termékek”)

Informális megoldások	Társadalmi „termékek”
A reciprocitás különböző formái (munkacsere, ajándékozás), a kölcsönös lekötelezettségek gyakorlata	A hivatalos, normatív eljárások mellőzése, leértékelése
Közösségi jellegű identitásépítési folyamatok	Az állami/hatalmi keretektől való elkülönöződés formái.
A barkácsolás, a kézműves megoldások fölértékelődése	Egyediség fölértékelődése és ezzel párhuzamosan a szigetszerű működési modellek kialakulása
A tacit (gyakorlati, saját) tudás fölértékelődése	Az intézményes tudásszerzés hivatalos formáinak (oktatási intézmények) fokozatos leértékelődése, az egyetemi szintű tudásszerzés alacsony presztízse
Az informalitás működésének új terepe a közösségi média	Új típusú hálózatosodás, a nem ellenőrizhető közösségi tudás termelésének új lehetőségeit
A szocialista időszakra jellemző „átjárás gyakorlatok” mai továbbélése	Ennek az eljárásnak a működtetése a saját vezetőkkel, hivatalos keretekkel szemben
A kisebbségi intézmények és szervezetek informális megoldásainak elleplezési gyakorlata	Informális tudástermelés felfokozódása
A „külső”, „felső” szereplők nyelvi-szimbolikus lefokozása saját/belső körben	A sajátjának érzett/tudott világ legitimitásának védelme.
Település szintű lokális szerkezetek (tulajdonformák, szerveződések, tevékenységi formák, magatartásbeli struktúrák, értékrendszerek) visszaállítása és/vagy kiépítése	Alternatív formációk a felső/külső hivatalos struktúrákkal szemben

4.Válaszra, továbbgondolásra váró kérdések

Az informalitás „instrumentális és pragmatikus mindennapi viszony”³ amelyet egy társadalmi csoport, közösség alakít ki és tart fenn egy számára adott, külsőnek és különállónak tekintett kerettel, szabályrendszerrel kapcsolatban. Ezt a viszonyt tudások, magatartások, értékek, hitek és ezeket naponta kifejező cselekvések hordozzák sokféle formában.

- Milyen társadalom konstruálódik olyan térségben(vidéki, kisebbségi társadalom) , amelyben – a társadalomtörténeti tapasztalat tanúsága szerint – a hatalmi struktúrák a térségi szereplők megítélése szerint gyakran külsők, távoliak, „idegenek”, ezért a formális és az informális világ gyakorlatilag naponta ütközik egymással? (A két szint néha kiegészíti egymást, egyes esetekben párhuzamosan működnek egymás mellett, máskor oppozícióban vannak egymással. Az egymáshoz való viszony néha hangos és látványos, máskor rejtett vagy társadalmi tabu nem kell vagy nem illik beszélni róla.)

- Az informális hasznossága jóval több annál, hogy sikeres alkalmi megoldásokat kínáljon gyakorlati problémákra. Az informális társadalmi tudásra támaszkodik és működése révén újratermeli ezt a közösségi tudást (valóságépítő szerepe van).
- Ha tartós az informális stratégiáknak működési terepet kínáló társadalmi kontextus – és a vizsgált vidéki térség esetében ez tapasztalható – akkor nagy valószínűséggel az a helyzet áll elő, hogy az informális világ inkább a saját helyzet biztosításába, túlbiztosításába, a stabilitásba ruház be és kisebb mértékbe a változásba. Inkább konzervál, kiváráásra és túlélésre játszik, mintsem változást ösztönözne.
- A formális és az informális interakciója társadalmi mintázatokat (egyéni és közösségi életvezetési modelleket alakít ki és stabilizálja azokat (életformává válik) . Ezek a modellek egy idő után társadalmi mintává, normává, értéké válnak. Vidéki térségben, kisebbségi helyzetben sok esetben sikeresen támogatja a mindennapi életvezetés gyakorlatát.
- Sok jel mutat arra, hogy az informális megoldásokba a vidéki térség szereplői több energiát fektetnek, mint a formális megoldásokba.
- Lehet azt mondani, hogy a térségi társadalom egyik jellegzetes, tartós, fontos jellemzője az informális?

¹ Az informális témakörével kapcsolatban lásd a Korunk 2022.10-es lapszámában közölt tematikus összeállításunk anyagait. <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=980>

² Danyi Gábor – Vigvári András: *Túlélés, ellenállás, adaptáció: informális gyakorlatok Magyarországon és Lengyelországban*. Replika 110, 2019. 11-31.

³ Danyi – Vigvári 2019.